

Vystoupení na konferenci „Budoucnost Evropské unie a postavení České a Slovenské republiky“*

Václav Klaus

Děkuji za pozvání na dnešní významné setkání, které se koná v jednom – alespoň pro mne – ze symbolů Bratislavy, v hotelu Carlton, kde jsem bydlel při své první návštěvě tohoto města před šedesáti lety. Děkuji i za to, že Slovenská obchodní a průmyslová komora pozvala při přípravě tohoto setkání ke spolupráci i Institut Václava Klause. Opravdu si toho vážíme.

Jsem rád, že mne dnešní konference přivádí po delší době znovu do Bratislavy a že je to navíc v předvečer 30. výročí největší události našich moderních dějin, kdy došlo k pádu komunismu a k zahájení hluboké společenské, politické i ekonomické transformace obou našich zemí – tehdy ještě ve společném státě. Prvními třemi roky našeho radikálního transformačního procesu jsme prošli společně, základy naší transformace byly proto téměř identické. Neměli bychom na to zapomínat.

Rád vzpomínám na spolupráci s řadou Vašich politiků a ekonomů, některých už zcela zapomenutých, některých však stále ještě viditelných – i z Prahy – na slovenské politické scéně. **Měli jsme shodné cíle – svobodu, demokracii, tržní ekonomiku, národní suverenitu.** V mnohém jsme uspěli, ale jistou hořkost cítím. Tuto mou hořkost však způsobilo něco jiného než náš transformační proces. Příčiny této mé hořkosti jsou nové, k nesvobodě směřující ideologie, které k nám přicházejí z venku a které se u nás střetávají jen s malou schopností se jim bránit. Často nám k tomu chybí nejen schopnosti, ale i vůle, často nás oslabuje naše nejednota a naše vzájemná nevraživost. Na základní principy naší polistopadové éry riskantně zapomínáme a tím se do jisté míry vracíme zpět.

Asi bych to měl více vysvětlit. V těchto dnech vychází v Praze má knížka s názvem, který tyto mé pocity poměrně přesně vyjadřuje: **30 let cesty ke svobodě. Ale i zpět.**¹ Nevím, je-li něco podobného dominantním pocitem na Slovensku, dokonce předpokládám, že nikoli. Netvrdím ani to, že je tento můj postoj vyjádřením názoru významné části české veřejnosti, nechci mluvit za ni, ale je to v každém případě stále se zesilující pocit a názor můj.

* Vystoupení na konferenci Budoucnost Evropské unie a postavení České a Slovenské republiky, Slovenská obchodní a průmyslová komora ve spolupráci s Institutem Václava Klause, hotel Radison Blu Carlton, Bratislava, 6. listopadu 2019

¹ Nakladatelství Mladá fronta, Praha, listopad 2019

V polovině právě uplynulého třicetiletého období bych to takto neřekl. Zejména na počátku, v první dekádě, to bylo jiné. Dlouho jsme se pohybovali po vzestupné fázi křivky připomínající obrácené U, ale teď už jsme delší dobu v její fázi sestupné. Tato křivka má na horizontální ose čas, na vertikální ose ony čtyři atributy našeho transformačního procesu – svobodu, demokracii, tržní ekonomiku a národní suverenitu. Nikoli bohatství země, nikoli HDP na hlavu. Chtěli jsme daleko více než zlepšení materiální stránky našich životů, chtěli jsme více než plné supermarkety.² Vím, že se tyto čtyři cíle nedají přímo kvantifikovat, ale to nevadí. Jedná se o naše vnímání těchto jevů, stačí kvalitativní soud.

Přes všechny naše podobnosti předpokládám, že ono obrácené U má úplně jiný tvar v České republice než na Slovensku. Moje hypotéza je, že počáteční vzestup na Slovensku sice nebyl tak rychlý, že vrchol této křivky přišel později, ale že její pokles je v současnosti mírnější. To nepochybně ovlivňuje i názor obou zemí na Evropskou unii a na náš vlastní společenský vývoj. My jsme po křivce obráceného U ušli větší kus a jsme asi v jiné fázi této křivky. V méně optimistické fázi.

Teprve teď se dostávám k tématu dnešní konference, k budoucnosti Evropské unie, ale měl bych předem říci, že mám obavu, že zde dnes nejsem tím správným řečníkem. Nemám k dispozici žádnou křišťálovou kouli. O budoucnosti Evropské unie nejsem schopen věštit a už vůbec ne o postavení České a Slovenské republiky v ní. Umím – snad – analyzovat minulost a současnost a skrz houštinu obrovského množství protichůdných jevů a procesů vidět dominantní trendy a tendence. Předdesílám, že podle mého názoru tyto trendy a tendence nemíří dobrým směrem.

Neřeknu asi nic nového. Jsem známý svou ostrou kritikou dnešní formy evropské integrace, ale nejsem si jist, zda je brána dostatečně vážně a zda je pochopeno, že se moje kritika netýká jen některých okrajových jevů Evropské unie. **Týká se samotné její podstaty.** Vím, že to ode mne není politicky korektní výrok. Dokonce si nejsem jist, zda tento můj postoj na konferenci Slovenské obchodní a průmyslové komory vůbec patří. Nevím, mám-li na tuto kritiku v přítomnosti jednoho z předních politiků Evropské unie, člena Evropské rady, slovenského premiéra, nárok. Nechtěl bych ho stavět do nepříjemné situace.

Svůj názor však vyjádřit musím. **Dnešní formu a tvar Evropské unie považuji za odvrácení se od původních myšlenek evropského integračního procesu.** S těmito myšlenkami se hned po II. světové válce více méně ztotožnila většina obyvatel západní Evropy a i my jsme se na tento vývoj souhlasně dívali přes „železnou oponu“. Nás se

² Při 25. výročí naší sametové revoluce jsem přesně v tomto duchu napsal knížku s názvem: Chtěli jsme více než supermarkety, nakladatelství Fragment s.r.o., Praha, 2014

však na ně nikdo neptal. Původním záměrem bylo zajistit maximální možnou spolupráci suverénních evropských států formou její institucionalizace – vytvořením **společenství evropských států**, nejprve jen v ekonomické oblasti, později i v oblastech dalších. Slovo společenství států zůstalo jako definiční charakteristika této instituce. Stále znovu se přesvědčuji o tom, že drtivá většina lidí nedoceňuje, že původní koncept společenství států, který respektoval státní suverenitu, byl již v roce 1992 opuštěn. Je to překvapivé, protože je to už dlouhých 27 let. Absence vážné debaty o těchto věcech je fatálním defektem a přispívá k nedostatečnému pochopení vývoje evropského integračního procesu. Ve veřejném prostoru dominuje apologetika tohoto procesu, kritická analýza chybí.

Že svět nikdy nezůstane dlouho stát na jednom místě, že dochází k přirozenému evolučnímu vývoji jakékoli instituce, muselo být očekáváno, ale že dojde k takovému zlomu a k takové změně její samotné podstaty, k jaké došlo Maastrichtskou a později Lisabonskou smlouvou, drtivou většinou Evropanů očekáváno nebylo. A nejen to, dlouho to jimi nebylo domýšleno. Hloubka této změny není pochopena dodnes. **Malá přesmyčka jednoho písmene v názvu z ES na EU znamenala fundamentální změnu celého konceptu.**

Podílet se na evropské integraci jsme se chtěli. V České republice jsem to byl já, kdo jako předseda vlády poslal přihlášku do Evropské unie a kdo jako prezident republiky smlouvu o našem přistoupení k EU podepsal. **Přeměnit naši zemi ve stále méně významnou a stále méně samostatnou a méně suverénní součást evropského, nadměrně centralizovaného postdemokratického státu našim záměrem nebylo.** Naše referenda před vstupem do EU – s daleko větším procentem odpovědi ano ve Slovenské než v České republice – byla o něčem jiném. Byla „pouze“ o tom, zda se podílet na evropské integraci. Nebyla o tom, zda otevřít dveře postupnému ztrácení naší suverenity a právní subjektivity.

Vážná společenská debata o takto ostře formulované otázce v České republice neproběhla, a – nemýlím-li se – neproběhla ani na Slovensku. Skutečná podstata dnešní formy evropské integrace není v našich zemích, ale nejen v nich, dostatečně pochopena. My to však – na rozdíl od zemí západní a jižní Evropy – spolu s dalšími zeměmi Visegrádské čtyřky začínáme stále více vnímat. Naše komunistická minulost nám dala vyšší míru sensitivity, větší ostrost vidění, než mají lidé v západní Evropě, kde podobná zkušenost chybí. Ukazuje se, že **prožitek komunismu nebyl jen ztrátou.** Byl i unikátním učebním procesem, který každému nebyl dán.

V Evropské unii obě naše země už 15 let jsou. Je možné se s tím smířit a snažit se – v ekonomické hantýrce – maximalizovat možný efekt z členství uvnitř tohoto konstruktů (při daných omezeních), nebo je možné se s tím nesmířit. To první vyžaduje

usilovat o co největší objem evropských dotací, o co největší počet cest politiků do Bruselu, o co největší počet úředníků, které se nám podaří umístit v bruselských institucích, o maximum černého pasažérství v této instituci, o co nejméně otevřených konfliktů s bruselskou byrokracií.

To není můj přístup. **Já chci změnu, a to změnu fundamentální.** Nechci perestrojku, ale systémovou změnu. Tu je možné docílit **uvnitř EU** jen její radikální proměnou, nebo **vně EU** jejím opuštěním. Nejsem planým optimistou, možnost uskutečnění ani jedné z těchto variant v představitelné budoucnosti nevidím. Obávám se, že ani pro jednu z nich nejsou vytvořeny elementární předpoklady. Proto očekávám pokračování dnešního stavu, Angličané tomu říkají „muddling through“.

Změnu podstaty (a tím i efektů) Evropské unie nečekám hlavně proto, že po skutečné změně není mezi občany evropských členských států dostatečná poptávka. Změna jejich myšlení je brzděna bezskrupulózní demagogickou aktivitou nevládních a neziskových – z Bruselu placených – organizací, problematickým vystupováním málo zodpovědných univerzitních a akademických kruhů a podstatu problému nechápajícím chováním tzv. uměleckých celebrit. Brzděno je to i všudypřítomnou propagandou bezproblémovosti evropského integrování. To všechno je zesilováno i tím, že neexistuje objektivní mediální informování, že média přestala být médii. Je nám prezentována jen jedna pravda, jsme konfrontováni s jednostrannou indoktrinací tzv. evropskou myšlenkou.

Nevím, co by mohlo Evropskou unii skutečně otřást, když to nezpůsobila

- největší ekonomická krize za posledních devět desetiletí, ke které došlo v letech 2008-2009, a ani ji následující pomalý, velmi nepřesvědčivý ekonomický růst;

- velmi bolestivá dluhová krize řady členských států EU v bezprostředně následujícím období, která vehnala do nemalých existenčních problémů velké skupiny obyvatel zemí jižního křídla EU;

- ničivá migrační krize roku 2015 trvající do dnešních dnů a čekající na svůj nový impuls, který může přijít každý den;

- výsledek britského referenda o opuštění EU Velkou Británií, který byl pro celou Evropu významným signálem nesouhlasu velké země se způsobem evropského integrování.

Aby mi bylo dobře rozuměno. Po krizích tohoto typu v žádném případě nevolám. Nejsem pirátem, ale zodpovědným politikem. Zamýšlím se vážně nad možnou dynamikou evropského integračního procesu.

Vycházím z toho, že **není pravda, že Evropská unie tyto čtyři krize překonala a že se z nich poučila. Ona jejich důsledky pouze přijala a tváří se, že se nic nestalo a že je vše zapomenuto.** Hlubší krizi v následujícím období nepředpokládám. Proto žádnou významnější změnu nečekám. Očekávám více méně stacionární vývoj, což v relaci k vývoji ve zbytku světa znamená pokračující ztrátu pozice Evropy. To by mělo trápit nás všechny, ale zejména naše děti a vnoučata, ale ty si užívají své páteční záškoláctví.

Jsem na Slovensku. Věřím, že se Vaše mladá země se všemi těmito problémy popere lépe než ta naše, už trochu pasivní Česká republika. O jednu věc však musíme usilovat. Ani v jedné z našich zemí nesmíme dopustit likvidaci standardního politického systému. Ten je předpokladem jakékoli cesty vpřed.

30. 10. 2019